

BARLANGKUTATÁS.

V. KÖTET.

1917.

2. FÜZET.

Hoernes Móric dr.

1852—1917.

Írta: BELLA LAJOS.

Mély megilletődéssel vettük a hirt, hogy HOERNES MÓRIC dr., a bécsi egyetem tanára, a praehistoria és archaeológiának egyik legtermékenyebb írója meghalt. Benne a mi ügyünknek és munkásságunknak őszinte barátja, buzgó támogatója és lelkes harcosa hanyatlott a sírba. Személyes barátság köteléke fűzte őt a Földtani Intézet, anyatársulatunk meg szakosztályunk számos tagjához, kik mindannyian tisztelettel viseltettek a boldogult iránt.

Atyja, kinek nevére keresztelték a mi barátunkat, a mindnyájunk előtt ismeretes palaeontologus volt, ki utóbb a bécsi udvari múzeumot igazgatta. Testvérbátyja, RUDOLF a geológiának tanára a gráci egyetemen, szintén sokunknak személyes ismerőse vala; míg atyja vőtársának, SUSS EDE-nek a hire bejárta az egész világot. HOERNES tehát igazában geologus környezetben született és nevelkedett és ebből ragadt rá a kutatások iránti fogékonysága. Ámde hajlama nem annyira a Föld kérgének alakulatai, mint inkább az ember legrégebb alkotásai felé terelte. Régésszé, praehistorikussá, palaeolith-kutatóvá lett. Eleintén a klasszikus archaeologia, majd a történelem előtti közvetlen korok és végül a sötét éjszakába merült őskőkor, a diluvium emberének tanulmányozása kötötték le figyelmét.

Fejlődésének e fokozatai tökéletesen vágnak tudományunk kialakulásának menetével. Gyermekkorunkban a klasszikus archaeologia ült a trónon, férfikorunk küszöbén a praehistoria kapott szárnyra és éltünk delén a palaeolithicum tudománya állott talpra szikla szilárd alapon. A szárnybontogatás és talpraállás kísérletezéseinek ez időszaka bűvös vonzó erővel hatott HOERNES-re. Sorba állott. Határt és akadályt nem ismerő tevékenysége csakhamar a sor élére vitte, ahol az útjelölés és irányzás nehéz feladata várt reá.

Napszámosok sokan voltunk, kik halomra hordtuk a tömérdek anyagot; pallérok is akadtak, kik garmadába szedték azt az anyagot, de híjával voltunk a mestereknek, kik biztos kézzel megrajzolták volna az emelendő épület megingathatatlan terveit. Csak körvonalakban dolgoztunk és dolgozunk még ma is.

Mindezt szemünk előtt kell tartanunk, ha HOERNES tevékenységéről határozott képet nyerni akarunk. Fontolóra kell vennünk még azt is, hogy a praehistoriával, mint keletkező tudománnyal szemben a felfogások egész tábora szállott sikra. Semmi létjogosultsága, mert teljes hijával van a szilárd alapnak. A képzelet szülöttje, nem kerül komoly számba. Azután milyen évszámokkal dobálódzik, mivel okolja meg ezeket? Ilyen és más e fajta gyakran nagyon is naiv kifogásokkal éltek az új tudománnyal szemben. Az is igaz, hogy egyik-másik neves praehistorikus kutató és okoskodó hevében alaposan elvetette a súlykot, mint pl. KLAATSCH, ki az ember ősenek nyomát az oligocaenig vezette föl. Nagy veszedelme a praehistorikus íróknak a sokat akarás is, mellyel karöltve jár az egyes leletek jelentőségének elhamarkodott túlbecsülése is. Gondoljunk csak a DUBOIS JENŐ lelte koponya esetére. A segédtudományok túlságos színre nyomulásának is sok kárát vallotta a praehistoria. Egyik írónál az anthropologia, másiknál az ethnographia, harmadiknál a palaeontologia túltengése teszi kockára az összeredményt.

Különként hathat még az író készülségének alapja is. A klaszikus műveltség emlőin izmosodott ember többnyire a Keletre esküszik. Ex oriente lux!

Végül a legnagyobb baj abban rejlik, hogy a legtöbb praehistorikus szorososan tapad a maga szülőföldjének praehistorikus viszonyaihoz. A francia nem igen tekint túl országa határain; a német praehistorikusok tetemes része pedig az ősgermánok hazáját vadássza.

Pedig a praehistoriában nem ismerünk sem politikai, sem nemzeti-ségi határokat. Sem egyén, sem nemzet! Mindig is csak az összemérség lebeghet a praehistorikus szeme előtt, legfőleg ha csontvázak maradványai alapján teszen fajtabeli különbségeket.

Mindezekkel tisztában volt HOERNES, mikor első nagyobbszabású művébe belefogott. Nagy előnyére vált, hogy 1889-ben a bécsi udvari múzeum praehistorikus osztályához került segédőrnek. Itt nemcsak a monarchia legnagyobb és leggazdagabb gyűjteménye állott rendelkezésére, hanem e gyűjtemény vezetője, SZOMBATHY JÓZSEF személyében olyan jó-akaró barátta talált, ki készségesen tárta föl előtte gazdag tapasztalatainak kincses ládáját. Különös véletlene a sorsnak! A magyar apától származó, Bécsben született SZOMBATHY és a magyar anyától ugyancsak Bécsben született HOERNES voltak hosszú időn át nemcsak a legnagyobb osztrák praehistorikus gyűjteménynek, hanem az osztrák praehistorikus tudomány-nak is vezető emberei.¹⁾

¹⁾ HOERNES anyja NATTERER leány volt; ennek testvére, mint fent említém SUESS EDÉ-hez ment férjhez. Az öreg NATTERER-nek birtoka volt a sopronmegyei Márcfalván, ahol az egész család nyaralni szokott. HOERNES anyja jól beszélt magyarul. Az öreg

Első nagy munkájának címe: Die Urgeschichte des Menschen (1892). E művében terjedelmesen foglalkozik a praehistoria körével és fejlődése történetével, hogy azután az akkori rendelkezésre álló anyag és irodalom alapján képet nyújtson az ember őskori kulturális állapotairól. Nagy körültekintéssel és alaposággal fejt meg kitűzött feladatát, mely tudományunk akkori álláspontjának mindenképpen megfelel. Hogy egyes időszaknak bővebben jutott ki, mint pl. a hallstatti korszaknak, az a szerző e kor iránt való különleges vonzalmának tudható be.

Ugyan e tárgygyal, de bővült címen foglalkozik HOERNES 1909-ben megjelent két kötetes művében. Címe: Natur- und Urgeschichte des Menschen. E munkáját a felkarolt anyag nagy tömege jellemzi, melynek nagyobb része az ember természetrajzi viszonyainak ismertetésével foglalkozik, míg az őstörténelem mintegy másodsorban szerepel. E nagy munkának nézetem szerint gyöngé oldala az, hogy rendszere nehézkes, szinte mesterkélt, ami az áttekinthetőség rovására van. Különben ez érthető is, mert a rendelkezésére álló anyag akkor már óriásira növekedett és ennek a különböző írók részéről való értékelése, csoportosítása és feldolgozása annyi eltérő, sőt ellentétes nézet kialakulására vezetett, hogy azoknak összhangzásba hozása még HOERNES erejét is kemény próbára tette. Mindamellett e munka nagy segítségére van a kezdő anthropologusnak, de a kezdő praehistorikus már aligha, vagy csak nagy keservesen igazodik el benne.

Sokkal nagyobb jelentősége, becse és értéke van HOERNES sajátos nagy munkájának: az „Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa“ címűnek. Két kiadást ért e munka. Az elsőt 1898-ban, a másodikat 1915-ben. Ritkán részesült munka oly ellentétes fogadtatásban, mint HOERNES e legsajátosabb műve. Fogalma sincs a művészetről, szólt az egyik, hézagpótló, úttörő, szólt a másik felfogás. Hát bizony szükség volt e munkára. Valóságos gyűjtélékes lelet volt, hogy praehistorikus kifejezéssel éljek. Megkaptuk benne az emberrel veleszületett műérzék megnyilatkozásának minden ágú és irányú ősi alkotásainak összefoglalását nagy részletességgel és terjedelmességgel. Az első munka volt e téren, annak is maradt mind e napig. Szidni, szidták, de azért szorgalmasan citálták. Az első kiadás elfogyott anélkül, hogy vetélytársa akadt volna. Megjelent a második kiadás. A cím ugyanaz, de a tartalom egész más.

NATTERER is hirneves ember volt, ő találta föl 1844-ben a szénsavat cseppfolyóssá sűrítőgépet és ritka értékű gyűjteménnyel gyarapította az udvari múzeum ethnographiai osztályát, melyet brazíliai utazásából hozott haza. Márcfalván több ízben tartózkodott a bécsi udvari múzeum ethnographiai osztályának vezetője is, a pesti születésű HEGGER FERENC, ki Márcfalva határában néhány hallstattkori tumulust tárt föl, melyeknek leletei az udvari múzeum praehistorikus osztályát gazdagítják.

Bátran egészen új könyvnek mondhatjuk. Sok tekintetben rövidebb, de annál tartalmasabb. Semmi hosszú-lére eresztés. Új gondolatok, új fel-fogások, de rövidere fogott száron. Alig ismerni rá a régi HOERNES-re, ki szabadjára szerette eresztetni a gondolatok gyepelőjét. Méltán olvashatom rá GOETHE igéjét: In der Beschränkung zeigt sich der Meister. E munkája nemcsak kincses lelet, hanem kincses bánya is lesz praehistorikusok és aesthetikusok számára egyaránt.¹⁾

Harmadik nagyobb praehistorikus munkája a „Der diluviale Mensch in Europa“ című. Megjelent Braunschweigban 1903-ban. Ezt már egyetemi tanár korában írta. Mikép a címből kitűnik, a munka tárgya az őskőkori ember ismertetése. Az első német nyelvű munka, mely behatóan és lehetőleg minden körülményre való tekintettel tárgyalja az európai diluvialiskori ősember hagyatékát és az őt körülölelő életet, de nem úgy, mint a francia írók, csakis Ny.-Európára való tekintettel, hanem számba veszi a középeurópai diluviális kori leleteket is.

Tanulmányai alapján Németország és a mi monarchiánk számára az itt tanyázott diluviális ember létében három kulturfokozatot különböztet meg: a Chelléo-Moustérien, a Solutréen és Magdalénien fokozatát, melyeket négy jeges korszak közbenső időszakába helyez el. E beosztás elbírálásának semmi helye a róla való e megemlékezésben. Csak azt akarom kiemelni, hogy e munkája kritikai eszejárásának, az idevágó irodalom alapos ismeretének és tulajdon összefoglaló képességének különleges terméke; egyszersmind tanubizonyossága annak, hogy mennyire tisztában volt e kérdés megoldásának mindenféle nehézségével. Abbeli reménysége, hogy jövőben a diluvium archaeológiája összefog a diluvium geológiájával, a mi szakosztályunk működésében már testet öltött. Hátra van még ama kívánságának teljesedése, hogy a jövő archaeologusok jobb geologusok és viszont ezek jobb archaeologusok legyenek, mint eddigé voltak. Ez a fohászszerű óhajtás lebegjen mindig a diluviummal foglalkozó ifjabb nemzedék szeme előtt.

Mint a haladás és fejlődés igazi embere nem ragaszkodott szívós tapadással a felállította elmélethez. Legjobban igazolja ezt a népszerű nyelven megírt „Kultur der Urzeit“ című munkája.²⁾

E három kis kötetes munkája első részében, mely a kőkorról szól, teljesen elejti a diluviális emberről szóló művében felállított korbeosztást és feltétel nélkül fogadja el az általánosan divó beosztást. A rengeteg

¹⁾ Ezt a munkáját bővebben ismertettem az Archaeologiai Értesítő XXXVI. k. (1916) 252. ft. lapjain.

²⁾ Sammlung Göschen. Kultur der Urzeit: I. Steinzeit. II. Bronzezeit. III. Eisenzeit. Leipzig, 1912.

anyag arányos csoportosítás és könnyű áttekinthetőség dolgában mintául szolgálhat. Élénk és vonzó előadása pedig nagy érdeklődést keltett mindenfelé a praehistorikus kutatások iránt.

Szűkebb határra szorítkozó munkái közül legkiválóbb a „Die Hallstattperiode“ című.¹⁾ Ez az ő otthona. Itt van elemében. Ebben uralja tollát minden jelenség, minden kérdés. Élvezettel és okulással jár tanulmányozása.

A fáradhatatlan tolla alól kikerült kisebb rajzoknak és karcolatoknak se szeri, se száma. Kisebb ágak és hajtások ezek nagyobb munkáinak törzséből, de azért mindegyiken van levél, van virág meg gyümölcs is; izét és becsét fajtája válogatja. Egyik ilyen hajtás neve: Umlaufstil und Rahmenstil. Ezzel az volt a célja, hogy a praehistorikus keramikai díszítések elnevezése körül felburjánzott mindenféle elnevezéseket pórázra fogja. Mióta KLOPFLEISCH forgalomba vetette a Band- és Schnurkeramik kifejezéseket, sorra rendre jöttek a Korb-, Kürbis-Lederstil, óeurópai horizontális és vertikális rendszer, csüngő ékítés és más efféle elnevezések. Szörnyű komoly vitatkozások és kirohanások indultak meg ezek nyomán. A harc hevében kiméretlen, hogy ne mondjon durva kiszólások is estek. HOERNES is kikapta a magáét. „Ein anderer jemand hat statt dessen die Schlagworte „Umlauf- und Rahmenstil“ erfunden“. Ez esett meg HOERNES-en az Úr 1909. esztendejében. Mikor erről beszélgettünk, csak egyet legyintett a kezével, de azt a tréfás megjegyzésemet, hogy sokat kell még körül futnunk, míg a neolith keramikai díszítéseket határozott keretbe tudjuk foglalni, azt már komolyan vette. Sikra is szállott elnevezése helyes voltaért.

Óriási elfoglaltsága mellett 1893-tól fogva egyfolytában szerkesztette még az évenként vaskos kötet alakjában megjelenő „Wissenschaftliche Mittheilungen aus Bosnien und der Hercegovina“ című folyóiratot. Különböző tartományokról, melyeknek elfoglalásában mint tart.-tiszt szintén résztvett, már régebben adott ki „Alterthümer der Hercegovina“ stb. címen két kötetes ismertetést (I. 1881, II. 1882, Wien. Carl Gerold's Sohn).

Eletének utolsó nagy alkotása volt a Wiener Prähistorische Gesellschaft megalapítása, melynek Wiener Prähistorische Zeitschrift című folyóiratát 1914-től mint főszerkesztő vezette. E folyóiratban emlékezett meg mindig szakosztályunk működéséről, még pedig folyton növekvő elismerés hangján. Ebben ismertette a praehistoriai irodalom legújabb termékeit ritka alaposággal és a lehető legnagyobb tárgyilagossággal. Ebben emlékezett meg az elhunyt szaktársakról, nem virágokat szóró szólamok-

¹⁾ Separatabdruck aus dem Archiv für Anthropologie N. F. III. B.J. 4. H. Braunschweig. Vieweg u. Sohn. 1905.

kal, hanem a benső részvet meleg, és az igazságos méltatás komoly hangján.

Halandó porhüvelyét immár a föld göröngye takarja, de lelke itt maradt közöttünk, hogy alkotásaival továbbra is serkentsen, buzdítson bennünket és utódainkat a verejtékes út ernyedetlen folytatására, mely rögön és szakadékon keresztül az emberi lét hajnalhasadásához vezet.

Legyen áldott az ő emléke!

Az 1916. évi barlangkutatóm eredményéről.

(13 szövegközti képpel.)

Irta: HILLEBRAND JENŐ dr.

A) Ásatás a bajóti Jankovich-barlangban.

Ebben a barlangban az ásatásokat a Magyar Nemzeti Múzeum megbízásából és támogatásával június 12-étől július 1-ig végeztem. Az ásatások vezetésében egy-egy hétig BELLA LAJOS és KORMOS TIVADAR dr. urak is részt vettek.

Az ásatásokat VARJU ELEMER, a Nemzeti Múzeum Régiség osztályának igazgatója is megtekintette.

A barlangnak főágában csak annyit ásattam, hogy a rétegek profilja végig követhető legyen. A barlangnak fenekére azonban csak helyenként akadtunk rá, mivel a fenékre telepedő pasztikus sárga agyag helyenként nagyon vastag és általában meddő s így takarékoság szempontjából el kellett állnunk a fenékig való ásatástól. A KORMOS TIVADAR dr. urral együtt felvett hosszszelvény a 2-ik ábrán látható. Ebből kiviláglik, hogy a solutréi kori réteg csak a barlangnak hátulsó felében van meg, míg elől kikelődik; a később tárgyalandó oldalágban viszont rendkívül nagy méreteket ölt az említett solutréi réteg. A főágból csak néhány palaeolith került ki; semmi nevezetesebb leletre nem akadtunk.

Az ideai ásatásoknak főcélja az volt, hogy az ujonnan feltárt oldalágnak kikutatását előbbre vigyük. Különösen két szempont volt ebben irányadó: 1. Összefügg-e vajjon ez a barlang-ág a nagy barlang közepében levő kisebb barlanggal? 2. Vajjon milyen kori kulturát rejtenek a mélyebb rétegek?

Helyenként 4 m-nél is mélyebbre hatoltunk le a vöröses sárga pleistocaen agyagban anélkül, hogy a fenéket elértük volna. A talaj még

BARLANGKUTATÁS

(HOHLENFORSCHUNG.)

BAND V.

1917.

HEFT 2.

Dr. Moriz Hoernes.

1852—1917.

Von: LUDWIG BELLA.

Tiefe Teilnahme erweckte die betäubende Nachricht von dem Hinscheiden Dr. Moriz Hoernes in unseren Kreisen. War er doch nicht nur ein Gönner und Förderer unserer Bestrebungen, sondern auch ein persönlicher Freund vieler unserer Mitglieder. Der Name Hoernes ist in geologischen Kreisen von altem und gutem Klang und wird fürderhin auch in archäologischen Kreisen rühmlich ertönen; das wird für lange Zeiten verbürgt durch das Wirken des Verstorbenen.

Hervorgegangen aus einer Familie, in der die Pflege der Geologie zur Tradition geworden, warf er sich mit dem Feuereifer seiner ganzen Seele auf das Gebiet der Archäologie, um aus den Schichten der Erdrinde nicht die natürlichen Einschlüsse, sondern die Erzeugnisse von Menschenhand heraufzuholen zur Zeugenschaft der vieltausendjährigen Tätigkeit unseres Geschlechtes.

In seinem Schaffen und Walten kannte er kein Ruhen und Rasten. Immer vorwärts! war seine Losung. Darum gibt uns sein Wirken, Thun und Können ein treues Bild über den Entwicklungsgang unserer Wissenschaft, der Prähistorie. Jede neue Anregung, Errungenschaft, Tatsache, Erfahrung spiegelt sich in seinen Schriften, Abhandlungen und Werken getreulich wider; so daß sein Werdegang zugleich der Entwicklungslauf der Prähistorie ist. Den einen zu kennen, heißt auch den anderen kennen. Hierin wurzelt die Unvergänglichkeit seiner vielseitigen Tätigkeit.

Als wir noch Jünglinge waren, stand unsere Wissenschaft noch auf sehr schwachen Füßen und jeder neue Fund wurde mehr gewiegt als gewogen. Rasch wechselten die Ansichten. Das Gestern wurde vom Heute, dieses vom Morgen begraben. Schroff prallten die Gegensätze aneinander. Berufen und Unberufen drängte sich heran, um sein Süpplein mit den grünen Zweigen dieses neuesten Sprößlings der Wissenschaft zu wärmen. Ein Traumbild über den primitivem Menschen jagte das andere

und es gab eine Zeit, in der das Romanhafte das Wissenschaftliche zu überwuchern drohte.

In dieser Zeit, die auch Hoernes Sturm- und Drangperiode war, in der er zwischen klassischer Archäologie und Prähistorie zu entscheiden hatte, führte ihn sein Glücksstern an das k. u. k. Hofmuseum in Wien, als Custosadjunkten der prähistorischen Abteilung. Hier unter der liebevollen Leitung des Vorstandes der Abteilung, Joseph v. Szombathy, entwickelte sich Hoernes rasch zum vollendeten Prähistoriker. Szombathys kritischer Geist und scharfes Auge wiesen ihm die Bahn, auf der er zu Ruhm und Anerkennung gelangen konnte. Bald regten sich Hoernes Schwingen und mit der Urgeschichte der Menschen holte er zu weitem Fluge aus.¹⁾ Damals war ich schon gut befreundet mit ihm. Zwei Jahre zuvor leiteten wir zusammen die im Auftrage der Wiener Anthr. Gesellschaft veranstalteten Grabungen auf dem Burgstall bei Sopron (Oedenburg). In ihm lernte ich den Mann von großem Schaffensdrang kennen. Er hatte das Manuscript der Urgeschichte mit, wohl zum Ausfeilen, doch wurde daraus nichts. Denn nach des Tages Mühen weihten wir die Abendstunden geistigem Gespräch. Da lernte ich in ihm zugleich den Meister der deutschen Sprache schätzen. Rasch fließender Vortrag, an Bildern und Wendungen reiche Ausdrucksweise und eine Lebhaftigkeit, die ihn oft zu tiefem Athemholen zwang, kennzeichneten die Art und Weise seiner Rede. Es war ein Vergnügen ihn anzuhören; doch mußte man mit gespannter Aufmerksamkeit aufhorchen, um nicht ob des Wallen und Wogens der Rede den Faden zu den immer und immer neugebornen Gedanken zu verlieren.

Die Urgeschichte des Menschen entsprach vollständig dem damaligen Stand der Wissenschaft, die zu jener Zeit auf das *ex oriente lux* eingeschworen war. Man hielt die Urbevölkerung Europas für so unmündig, daß man ihr das Gehen und Stehen auf eigenen Füßen nicht recht zutraute. Man suchte und fand eben darum auch allenthalben die Spuren dieses Einflusses des Orients. Von den Perioden der Urzeit lag besonders die Hallstattzeit am Herzen Hoernes. Das ersieht man auch aus diesem Werke, welches diese Periode mit besonderer Liebe behandelt.

Siebzehn Jahre später kommt Hoernes wieder auf diesen Stoff zurück, jedoch in ganz anderer Gestaltung. Schon der Titel: *Natur- und Urgeschichte des Menschen* bethätigt eine ganz andere Auffassung. Sie will sowohl dem Anthropologen als auch dem Archäologen Genüge leisten, doch dünkt es mir, als ob in diesen zwei stattlichen Bänden der Anthropologe besser fährt als der Archäologe.

¹⁾ Die Urgeschichte des Menschen nach dem heutigen Stand der Wissenschaft. Von Dr. Moriz Hoernes. Wien. Pest. Leipzig. A. Hartlebens Verlag. 1892.

Und noch einmal wendet sich seine Feder diesem Gegenstande zu, diesmal aber in volkstümlicher Weise. *Kultur der Urzeit* nennt sich dieses Werk.¹⁾ Hier sieht man das Schaffen des Meisters. Denn nur ein Meister, der Herr des ganzen Stoffes ist, kann die richtige Auswahl und die mundgerechte Darstellung treffen, die den breiten Schichten des Volkes entsprechen. Schon der Titel „Kultur der Urzeit“ ist glücklich gewählt. Was er verspricht wird auch gehalten. Er zieht der Phantasie feste Schranken. Der Werdegang der Kultur zieht hell und klar an unseren Augen vorüber und gewährt jedermann Einblick in die Verhältnisse der Urzeit. Es ist ein Buch für alle Zeiten.

Inzwischen wurde er auf die Lehrkanzel der prähistorischen Archäologie an der k. k. Universität zu Wien als Professor berufen. Sein erstes größeres Werk als Professor war *Der diluviale Mensch in Europa*.²⁾

Der Wert dieses Buches liegt besonders darin, daß es zum ersten Male die paläolitischen Denkmäler Mittel-Europas in ausführlicher Vergleichung den diluvialen Aitertümern West-Europas gegenüberstellt. Dieser Aufgabe wird es vollkommen gerecht. Aber die neue Einteilung des Paläolithikums durch Aufstellung dreier Kulturstufen hält nicht Stand. Sie gilt daher nur als Versuch. Hoernes war sich der Schwierigkeit seiner gestellten Aufgabe wohl bewußt, das ersieht man nicht nur aus seinem Vorworte, sondern auch aus seiner im Texte ausgesprochenen Hoffnung, daß die künftigen Archäologen bessere Geologen, die künftigen Geologen bessere Archäologen seien als bisher. Heute, nach vierzehn Jahren seit Erscheinen dieses Buches, erwarten die gewiegtsten Diluvialprähistoriker noch immer die Beantwortung verschiedener geologischer und paläontologischer Fragen, um an die endgültige Lösung des Diluvialproblems schreiten zu können. Stimmen dereinst die Ergebnisse geologischer und archäologischer Forschung vollkommen überein, wird auch auch das Problem vollkommen gelöst sein.

Die ureigenste Schöpfung Hoernes ist seine „*Urgeschichte der bildenden Kunst in Europa*“. Zwei Ausgaben erlebte dieses Werk. Die erste im Jahre 1898, die zweite 1915. Man kann beide mit Fug und Recht als zwei selbständige Werke betrachten. Die erste Ausgabe trug den Stoff zusammen, die zweite arbeitete ihn vollkommen aus. Letztere wird noch lange hindurch eine ergiebige Fundgrube für Prähistoriker und Aesthetiker bleiben. Bei größtem Reichtum an Ideen und Gedanken fühlt man allenthalben die Zurückhaltung des Verfassers, wohl die beste Erläuterung zu Goethes Wort: „In der Beschränkung zeigt sich der Meister!“

¹⁾ Sammlung Göschen. *Kultur der Urzeit*: I. Steinzeit. II. Bronzezeit. III. Eisenzeit. Leipzig 1912.

²⁾ Braunschweig. Verlag von Friedrich Vieweg und Sohn 1903.

Außer diesen Großwerken entstammen seiner Feder ein ganzes Heer größerer und kleinerer Abhandlungen, Besprechungen, Kritiken, Vorträge, Berichte usw. Sie alle sprechen und zeugen für den Feuereifer, die Liebe und Begeisterung, mit deren er an der Sache der Prähistorie hing. Darunter befinden sich außer den größeren, ein Ganzes bildenden Abhandlungen auch viele Abspließe sehr verwendbar für Prähistoriker. Aber es gibt auch welche Schaber und Kratzer darunter wider rüde und rohe Ausfälle. Man merkt Hoernes die Unlust an, sich solcher eolither Werkzeuge bedienen zu müssen, doch auf einen groben Klotz gehört ein grober Keil. Er hielt sich stets an den Richtspruch: inimicus rei, amicus personae, doch schließlich riß auch ihm die Geduld. „Ein anderer jemand“ mußte und wußte auch zu zeigen, wer er ist.

Er war der Mann der That; seine Arbeitsfreudigkeit kannte keine Grenzen. Außer all den erwähnten Werken und Schriften redigierte er seit 1893 die Wissenschaftlichen Mitteilungen aus Bosnien und der Herzegovina und gründete im Gerontenalter den Wiener Prähistorischen Verein, an dessen Zeitschrift er wacker mitarbeitete. Zu all diesem Schaffen kommt noch sein Wirken als Professor. Er war kein Pädagoge vom Fach, aber ein Großmeister des Unterrichts; das erkennt man an der Garde, die er für die Prähistorie großgezogen. In ihr weckte er die Liebe und entflamte sie zur lodernden Begeisterung für all die hohen Ziele unserer Wissenschaft, die er ihr gesteckt. Das ist sein größter Erfolg! Das ist die Bürgschaft der blühenden, fruchtbaren Zukunft.

Groß als Forscher, groß als Lehrer, war er auch ein großer Mensch.

Ein edler Geist, ein edles Herz. Sein Denken und Fühlen kennzeichnet am besten das Motto, das er an der Spitze der zweiten Auflage seiner Urgeschichte der bildenden Kunst gestellt. Er hat es seinem vergötterten Goethe entlehnt. Es lautet:

Was kann der Mensch im Leben mehr gewinnen,
 Als daß sich Gott-Natur ihm offenbare,
 Wie sie das Feste läßt zu Geist verrinnen,
 Wie sie das Geisterzeugte fest bewahre.

Darnach drang er, darnach rang er mit vollem Herzen, mit ganzer Seele.

Sein Herz steht still, doch seine Seele sie lebt und sein Geist schafft weiter in uns und durch uns.

Ehre seinem Andenken!